

»
پس آن گاو، بز روی ماهی نهاد یکی شاخ بر فرق وی بر گشاد
زمین بر نهادی به شاخ بقر فرمان حق گشت محکم ز سر
»
(شاهنامه حقیقت) تصحیح دکتر محمد مگری، جزء اول داستان
بناشدن دو جهان ص ۵۷

نقش یکی از اعتقادات عامه بز روی سکه ایرانی

مجله (شکار و طبیعت) مقالات مسلسلی از نگارنده تحت عنوان (نقش
پرندگان و حیوانات بر سکه های ایرانی) در چند شماره اخیر (۱) درج کرد ،
که مورد عنایت و توجه خوانندگان باذوق قرار گرفت و بنده ناچیز را با ارسال
نمونه های چندی از همین سکه یا عکس آنها به ادامه مطلب یاری و تشویق فرمودند.

۱ - شماره های ۱۰۲ - ۱۰۳ - ۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۹ مجله شکار

و طبیعت .

از جمله بانوی معظمه و محترمی سکه‌ای اهدا فرمودند که موضوع مقاله حاضر است.

مشخصات سکه

فلز این سکه از مس است و در اصطلاح فلوس نامیده می‌شود و پیش از (پول خرد) حساب می‌شود.

روی سکه:

- در داخل يك دایره برجسته ، تصویر يك ماهی که بر سطح آب خوابیده و يك گاو بر روی تنه ماهی ایستاده و يك ابرو (کروشه) نشانه زمین در بالای سکه دیده می‌شود که بر روی يك شاخ گاو تکیه کرده است.

پشت سکه :

- در داخل يك دایره برجسته کلمات (فلوس ضرب تبریز) و رقم (۱۲۰۲) ضرب شده است.

بطوریکه در عکس زیر دیده می‌شود شکل این سکه شش ضلعی است برخلاف سکه‌های دیگر که معمولاً دایره است.

روی سکه

پشت سکه

شکل ۱

رقم ۱۲۰۲ که در پشت سکه دیده می‌شود تاریخ ضرب سکه است (هجری قمری). در این سال (آقامحمدخان قاجار) در ایران حکومت می‌کرد و با بقایای زندیه و بعضی از یاقیان و امرای سرکش در جنگ و جدال بود و نیز در این سال (جعفرخان زند) در شیراز بدست پسرعموها و سایر خوانین زند کشته شد و پسرشجاع و دلیروی (لطیفعلیخان زند) که در بنادر جنوب بود به شیراز آمده و (صیدمرادخان زند) را که پس از قتل جعفرخان برمسند حکومت شیراز نشسته و سکه زده بود در اراک شیراز محصور و خنودل نموده و گرفته کور کرد و خود بر سر بر حکومت جلوس نمود و قصد تجدید سلطنت زند را داشت ولی به شرحی که در تواریخ آمده به سال ۱۲۰۳ هجری قمری از آقامحمدخان قاجار شکست خورده و اسیر شد و در تهران بدست وی بشهادت رسید و سلطنت به دودمان قاجار منتقل شد.

موضوع سکه

نقش روی سکه اثری است از اعتقاد عامه درباره زمینگی که بر روی آن ساکنیم. ابواسحق ابراهیم ابن منصور ابن خلف نیشابوری در کتاب (قصص الانبیا) که در قرن پنجم هجری نوشته است در جز و قصه اول کتاب بنام قصه آفرینش آسمان و زمین چنین می‌نویسد:

چنان که گفت: الذی خلق سبع السموات طباقاً (۱) ومن الارض مثلهن (۲) گفت آن خدای که بیافرید آسمانها را مطبق و از زمین همچنان، آنگاه آن آب را قرارداد، پس ماهی را بیافرید بر سر آب، پس هفتاد سال خاک آفرید بر پشت ماهی، بالای آن خاک چهل ارش و آن خاک تریست. آنگاه از پس هفتاد سال گاو عظیم بیافرید بر پشت ماهی، پایهای وی زیر خاک اندر قرار گرفت و این زمینها بر سر وی بفرمود نهادن، سر این گاورا روزی همی رساند و میدارد

۱- سوره عم آیه ۸

۲- سوره الملك آیه ۳

۳- سوره الطلاق آیه ۱۲

آرامیده، تا هرگز نجنبید تا آنگاه که زلزله قیامت برخیزد . و بر هر سرزمین
خلقان آفرید چنانکه او خواست و دانست و این زمین را پاکتر و خوشبوی تر
آفرید از دیگر زمین ها...» (مراجعه شود به ص ۴ قصص الانبیا چاپ بنگاه
ترجمه و نشر کتاب)

در باره ماهی و گاو در ادبیات ایران نظماً و نثراً مطالب زیادی آمده از
جمله عنصری گوید:

نه گاو زمینم که جهان بر گیرم

نه چرخ چهارم که خورشید کشم

ویس و رامین:

شب دی ماه گیتی در سیاهی چو دیوی گشته از مه تا به ماهی
ص ۲۴۸ بیت ۱۰۷ چاپ مجتبی مینوی سال ۱۳۱۴ شمسی

به اشک از دل فرو شویم سیاهی بیا غازم زمین تا پشت ماهی

ص ۳۷۹ بیت ۵۴۴

چو بر رامین مقرر گشت ماهی زدادش گشت پر ، مه تا به ماهی

ص ۵۰۶ بیت ۸۸

فردوسی :

فرو شد به ماهی و بر شد به ماه بن نیزه و قبه بارگاه

ز زخم سمش گاو ماهی ستوه به جستن چو برق و به هیکل چوکوه

(در موارد متعدد دیگر در شاهنامه به عناوین و مضامین مختلف)

رباعی معروف خیام:

گاوی است در آسمان و نامش پروین

یک گاو دگر نهفته در زیر زمین

چشم خردت گشای چون اهل یقین

زیر و ز بر دو گاو مستی خر بین

(که مصراع اول را به اشکال دیگر نیز آورده اند.)

سعدی می‌فرماید :

اگر بر زمین نگرستی تا پشت گاو ماهی ملاحظه کردی.

(مجالس سعدی)

در لغت نامه دهخدا چنین آمده :

گاو ماهی، گاو که پای بر پشت ماهی دارد و زمین بر پشت گرفته .

کتابی که به زبان روسی دربارهٔ (ساختمان و پیدایش منظومه شمس) تدوین شده که در سال ۱۳۳۰ شمسی بوسیله (نصرت‌الله نصراللهی) ترجمه و در طهران منتشر گردیده است، در ضمن تشریح عقاید ملل مختلف جهان درباره خلقت نظریه عوام ایرانی را به شکلی مصور کرده که ما عیناً کلیشه آن را در زیر می‌آوریم . نیز علاقه‌مندان و خواستاران محترم می‌توانند به منابع زیر مراجعه فرمایند

... مجله وحید شماره‌های ۹-۱۰-۱۱ سال ۴۹ نوشته آقای دکتر طبیبی
زیر عنوان (اهل حق)

- عقاید و رسوم عامه خراسان تألیف بسیار سودمند (شکورداده) ص ۸۰
حاشیه شماره ۴ و ص ۲۷ زیر عنوان خلقت زمین.

- مبارزه با خرافات تألیف رضازاده شفق ص ۵۱

- نوشته‌های پراکنده ، صادق هدایت ، ص ۵۰۹ ، چاپ امیر کبیر

۱۳۴۲ .

- نیرنگستان ، صادق هدایت ص ۲ - ص ۱۷۱ ، چاپ امیر کبیر سال

۱۳۴۲ .

- مجمع‌النورین، ص ۲۵۰

- دیوان اشعار مرحوم دهخدا ، چاپ زوار به کوشش مرحوم

دکتر معین .

و بسیار منابع دیگر که کم و بیش معروف است

باید دانست که گاو در نظر ایرانیان بیش از اسلام حتی از نظر مذهبی نیز

شکل ۳

مورد توجه و مقدس بوده است و امید است در فرصت مناسب دیگری در این باره بحث شود.